

Regelink
Ecologie & Landschap

Onderzoek buizerd en vleermuizen

Diverse locaties te Den Haag

In het kader van de Flora- en faunawet

Colofon

Tekst, foto's en samenstelling	V. Nederpel
In opdracht van	Gemeente Den Haag
Naam opdrachtgever	J. Quaedflieg
Rapportnummer	RA16193-01
Status rapport	Definitief
Datum oplevering rapport	02 December 2016
Aantal pagina's	38
Collegiale toets	T.P. Molenaar
Wijze van citeren	Nederpel, V. , 2016. Onderzoek buizerd en vleermuizen Diverse locaties te Den Haag In het kader van de Flora- en faunawet. Rapport RA16193-01, Regelink Ecologie & Landschap, Mheer.

Regelink
Ecologie & Landschap

Regelink Ecologie & Landschap

Papenweg 5

6261 NE Mheer

085-7737676

info@regelink.net

www.regelink.net

Lid Netwerk Groene Bureaus

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Doel	6
1.3 Leeswijzer	6
2. Werkwijze en inspanning	7
2.1 Onderzoek Buizerd	7
2.2 Onderzoek vleermuizen	8
2.3 Volledigheid inventarisaties	9
3. Omschrijving plangebied	10
4. Resultaten	12
4.1 Buizerd	12
4.2 Vleermuizen	12
4.3 Overige waarnemingen	15
5. Ingreep	17
6. Toetsing aan de Flora- en faunawet	19
6.1 Effecten	19
6.2 Toetsing Flora- en faunawet	21
6.3 Wet natuurbescherming	24
7. Conclusies en aanbevelingen	25
7.1 Conclusies	25
7.2 Aanbevelingen	27
8. Bronnen	29
8.1 Literatuur	29
8.2 Websites	30
Bijlage 1. Foto-impressie plangebied	31
Bijlage 2. Waarnemingskaarten	33
Bijlage 3. Wetgeving	36
A. Verbodsbepalingen	36

B. Algemene maatregel van Bestuur (AmvB)	37
C. Gedragcodes	38

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De gemeente Den Haag is voornemens om voor enkele locaties in het plangebied het bestemmingsplan te wijzigen of te herzien en de locaties herin te richten (deels door derden). Zo zijn er plannen woningbouw te realiseren in het plangebied.

Volgens nationale en internationale regelgeving is het verplicht om voordat de ingreep plaatsvindt onderzoek te doen naar het eventuele voorkomen van beschermde flora en fauna.

Uit een ecologische potentie-inschatting van Antea (april 2016) blijkt dat in het plangebied aanwezigheid van beschermde soorten vleermuizen en nesten van buizerd te verwachten is. Daarom heeft Regelink Ecologie & Landschap in opdracht van de gemeente Den Haag onderzoek uitgevoerd naar gebruik van het plangebied door vleermuizen en buizerd.

1.2 Doel

Met behulp van dit onderzoek worden de volgende vragen beantwoord:

- Welke soorten vleermuizen komen voor in het plangebied?
- Welke functies heeft het plangebied voor de aanwezige soorten vleermuizen?
- Zijn er nesten van buizerd in het plangebied welke gebruikt worden?
- Is er sprake van effect op aanwezige natuurwaarde, ten gevolgen van de voorgenomen ingreep?
- Leidt de ingreep tot overtreding van de verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet?
- Welke adviezen en aanbevelingen kunnen gedaan worden ten aanzien van vervolgstappen?

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden werkwijze en inspanning beschreven, hoofdstuk 3 geeft een beschrijving van het plangebied. In hoofdstuk 4 worden de resultaten van het vleermuisonderzoek gepresenteerd. De ingreep wordt in hoofdstuk 5 omschreven. Vervolgens zijn de mogelijke effecten van de ingreep gerelateerd aan de aanwezige soorten vleermuizen en getoetst aan de Flora- en faunawet (hoofdstuk 6). In hoofdstuk 7 volgen de conclusies en aanbevelingen. Ten slotte is een korte literatuurlijst opgenomen (hoofdstuk 8).

Bij het opstellen van deze rapportage is uitgegaan van de definities zoals aanwezig op de website van Regelink Ecologie & Landschap¹.

¹ <http://www.regelink.net/kenniscentrum/definities-vleermuizenonderzoek/>

2. Werkwijze en inspanning

2.1 Onderzoek Buizerd

2.1.1 Inspanning

Op 2 mei, 12 mei, 20 mei en 31 mei 2016 werden de diverse deelgebieden behorende tot het plangebied geïnventariseerd op aanwezigheid van buizerd (*Buteo buteo*). De toegepaste onderzoeksmethoden worden in dit hoofdstuk nader toegelicht.

Tijdens alle bezoeken waren de weersomstandigheden geschikt voor het inventariseren (Tabel 1).

Tabel 1. Datum en tijdstip van en weersomstandigheden tijdens de inventarisaties.

Datum	Tijdstip	Naam medewerker	Weersomstandigheden
2 mei	13:00- 15:00	V. Nederpel	17 °C, licht bewolkt, droog, 2 Bft
12 mei	18:00- 20:00	V. Nederpel	23 °C, onbewolkt, droog, 1 Bft
20 mei	14:00- 16:00	V. Nederpel	18 °C, licht bewolkt, droog, 2 Bft
31 mei	19:00- 21:00	V. Nederpel	19 °C, licht bewolkt, droog, 1 Bft

2.1.2 Werkwijze

In het vooronderzoek van Antea zijn twee nesten aangetroffen, waarvan het gebruik onderzocht is. Het plangebied is viermaal bezocht, waarbij is gezocht naar gebruik van (nesten gelegen in) het plangebied door buizerd. Hierbij is gebruik gemaakt van een verrekijker.

In de soortenstandaard Buizerd is de te volgen methode als volgt beschreven:

'Aangenomen kan worden dat er geen broedende buizerds aanwezig zijn als er tijdens vier gerichte veldbezoeken in de periode maart tot half mei geen aanwezigheid kan worden aangetoond. De inventarisatie moet tijdens goede omstandigheden (zoals weersomstandigheden, moment op de dag) plaats hebben gevonden en met een tussenperiode van minimaal 10 dagen.

Tevens moet er in de periode dat er nog geen blad aan de boom zit minimaal één maal gericht naar nestlocaties zijn gezocht. Overigens kan het daadwerkelijke broeden van de buizerd plaatsvinden van half maart tot en met augustus, maar het exacte moment is afhankelijk van onder andere de weersomstandigheden en kan per broedpaar verschillen.'

Door de late aanvang van het onderzoek, is het niet gelukt vier bezoeken te volbrengen voor half mei met 10 dagen tussentijd. Daarentegen zijn er vier veldbezoeken gebracht met een minimale duur van twee uur. De bezoeken hebben plaatsgevonden in de maand mei, waarbij bezette nesten of aanwijzingen daartoe nog ruim aanwezig zijn. De geleverde inspanning is als ruim voldoende ervaren in het plangebied, om inzicht te verkrijgen in activiteit van buizerd.

2.2 Onderzoek vleermuizen

2.2.1 Inspanning

Op 31 mei, 4 en 5 juli, 4 en 25 augustus en 19 september 2016 werd het plangebied geïnventariseerd op vleermuizen. De toegepaste onderzoeksmethoden worden in dit hoofdstuk nader toegelicht.

Tijdens alle bezoeken waren de weersomstandigheden geschikt voor het inventariseren van vleermuizen (Tabel 2).

Tabel 2. Datum en tijdstip van en weersomstandigheden tijdens de inventarisaties.

Datum	Tijdstip	Type onderzoek	Naam medewerker	Weersomstandigheden
31 mei	22:00-01:00	Bat-detector onderzoek zomer- en kraamverblijfplaatsen	V. Nederpel	19-15 °C, onbewolkt, droog, 1 Bft
4 juli	22:00-01:00	Bat-detector onderzoek zomer- en kraamverblijfplaatsen	V. Nederpel	17-15 °C, onbewolkt, droog, 0 Bft
5 juli	02:30-06:30	Bat-detector onderzoek zomer- en kraamverblijfplaatsen	V. Nederpel	15 °C, zwaar bewolkt, droog, 3 Bft
4 augustus	00:30-02:30	Bat-detector onderzoek paarverblijfplaatsen	V. Nederpel	20 °C, onbewolkt, droog, 1 Bft
25 augustus	21:30-00:00	Bat-detector onderzoek paarverblijfplaatsen	V. Nederpel	27-24 °C, onbewolkt, droog, 0 Bft
19 september	21:00-00:00	Bat-detector onderzoek paarverblijfplaatsen	V. Nederpel	15 °C, licht bewolkt, droog, 0 Bft

2.2.2 Werkwijze

Tijdens de veldbezoeken werd op grond van geluid en zicht geïnventariseerd. Met behulp van een heterodyne batdetector met opname- en vertragingsfunctie (type: Petterson D240x) werd de echolocatie die vleermuizen uitzenden hoorbaar gemaakt voor mensen.

Wanneer de soort op grond van frequentie, klank en ritme niet met zekerheid kon worden bepaald, werd een opname gemaakt met een extern opnameapparaat (type: Roland Edirol R09H). Met behulp van het computerprogramma Batsound werden de opnamen nader geanalyseerd. Hierbij werden de criteria zoals beschreven door Arjan Boonman (www.batecho.eu) toegepast. Voor sociale geluiden van vleermuizen werd gebruik gemaakt van Middleton, 2014 en Pfalzer, 2002. Door daarnaast

zoveel mogelijk visueel waar te nemen werd de determinatie geverifieerd en werd het gedrag (en daarmee vaak de functie van het gebied) vastgesteld.

Gedurende het voorjaar (tussen mei en augustus) werden de bezoeken ten behoeve van zomer- en kraamverblijfplaatsen direct vanaf zonsondergang tot twee uur na zonsondergang of vanaf twee uur voor zonsopkomst tot zonsopkomst uitgevoerd. Gedurende de nazomer (augustus tot oktober) werden de bezoeken ten behoeve van paarverblijfplaatsen tussen een uur na zonsondergang en een uur voor zonsopkomst uitgevoerd. In deze periode werd minimaal twee uur geïventariseerd. Er zijn drie veldbezoeken uitgevoerd in de paarperiode, om aan de verplichte inspanning voor de te verwachten soorten te kunnen voldoen.

2.3 Volledigheid inventarisaties

De vleermuis inventarisatie is uitgevoerd volgens het Vleermuisprotocol 2013 zoals vastgesteld door Gegevensautoriteit Natuur.

Het onderzoek naar buizerd heeft plaatsgevonden gebaseerd op de methode zoals beschreven in Soortenstandaard Buizerd.

De inventarisatie is een steekproef gebaseerd op momentopnames. Hierdoor is niet uitgesloten dat soorten en functies die niet waargenomen werden op een ander tijdstip ook wel aanwezig zijn. Dit is acceptabel omdat de Flora- en faunawet een initiatiefnemer vraagt te doen wat redelijkerwijs van hem verwacht kan worden.

Met de gekozen methode en inspanning is voldoende invulling gegeven aan artikel 2 (Zorgplicht) van de Flora- en faunawet. Wat betreft het vooronderzoek heeft de initiatiefnemer gedaan wat redelijkerwijs van hem verwacht kan worden.

De waarnemingen zijn in het veld ingevoerd in ObsMaps via een pda, waarna ze uiteindelijk worden opgenomen in de NDFF.

3.Omschrijving plangebied

Het plangebied is gelegen in Kijkduin, Den Haag (provincie Zuid-Holland). In Figuur 1 is de begrenzing van het plangebied met rood aangegeven.

Figuur 1. Ligging van het plangebied, met de begrenzing in rood aangegeven. © Dienst voor het kadaster en de openbare registers, Apeldoorn, 2016

Het plangebied is onderverdeeld in vier deelgebieden, te weten: het uitbreidingsgebied Internationale School, Wijndaelerstrip, voormalig tennispark Waldeck en voormalig sportpark Schapenatjesduin.

Het plangebied wordt aan de zuidzijde begrensd door de Wijndaelerweg, aan de westzijde door het terrein van de Internationale School Den Haag, aan de noordzijde door bebouwd gebied van Kijkduin, en aan de oostzijde door de Ockenburghstraat.

De verschillende deelgebieden laten zich als volgt beschrijven:

Uitbreidingsgebied Internationale School Den Haag

Een oud pand met spouwmuren en bitumen dak, omgeven door een smalle strook groen met diverse bomen en struwelen. De staat van de bomen is redelijk goed, met lokaal een enkele spleet. Gedurende het veldseizoen is het pand afgebroken en is er gewerkt aan de bomen.

Wijndaelerstrip

Een parkeerplaats met verharding, omgeven door een smalle strook met bomen en struwelen. Er zijn diverse grotere populieren (*Populus spec.*) aanwezig. Lokaal bevat een boom een zichtbare holte.

De parkeerplaats wordt zowel overdag als 's nachts gebruikt, waarbij ook soms muziek gespeeld wordt.

Voormalig tennispark Waldeck

Dit voormalige tennispark verkeert in een fase van achterstallig onderhoud. De tennisbanen zijn nog aanwezig, maar de windhagen eromheen zijn sterk verwilderd. Ook het verenigingsgebouw is nog aanwezig en wordt anti-kraak gebruikt en bewoond. Het is grotendeels uit hout opgetrokken en heeft een plat bitumen dak. Rond en tussen de tennisbanen zijn bomen, bosschages en struweel aanwezig. Deze beplanting is visueel in goede staat, waarbij lokaal enkele spleten en holtes zijn aangetroffen.

Op het terrein van het voormalig tennispark vindt regelmatig nachtelijke activiteit plaats, waarbij ook brandstichting, vernieling en verstoring van de openbare orde is vastgesteld.

Voormalig sportpark Schapenatjesduin

Dit deelgebied is wat oppervlakte betreft de grootste. Een groot aandeel van de oppervlakte bestaat uit de voormalige sportvelden. Deze worden nu niet of zeer extensief beheerd, waardoor er ruig gras met kruideninmenging gevormd is. Tussen en rond de sportvelden zijn stroken bos aanwezig, met ondergroei van heesters en kruiden. De bomen zijn visueel in goede staat, met slechts lokaal een holte.

Ook het voormalig verenigingsgebouw is nog aanwezig, met stenen opbouw en een plat dak met bitumen. Het gebouw is door vandalisme beschadigd.

Opsommend zijn binnen het plangebied de volgende ecotopen aanwezig (zie ook de foto's van het plangebied in Bijlage 1):

- Droog, extensief beheerd grasland;
- Enkele gebouwen van steen, met houten betimmering, daklijsten en een plat bitumen dak;
- Diverse bosschages en groenstroken, variërend in soort en omvang. Veel van de aanwezige bomen zijn visueel in goede staat. Lokaal zijn holtes aangetroffen.

4. Resultaten

4.1 Buizerd

Tijdens de inventarisaties werden verspreid over het plangebied waarnemingen gedaan van buizerds. De meeste waarnemingen werden gedaan nabij voormalig tennispark Waldeck. Een aantal keren is territoriaal gedrag waargenomen, als territorium vluchten of territoriaal geluid. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het plangebied onderdeel is van een territorium.

Ook is gebruik van een nest vastgesteld. Er zijn buizerds bij het nest aangetroffen en het betreffende nest werd verdedigd tegen kraaien.

Er is echter in geen van de veldbezoeken een jong of aanwijzingen van jongen (dons, poep, prooiresten, enz) waargenomen. Mogelijk is er sprake van een mislukte broedpoging, naar aanleiding van een afgebroken boomtop op het nest.

Uit de waarnemingen kan geconcludeerd worden dat het nest in gebruik is, maar niet als broedlocatie. Buizerds gebruiken soms oude nesten als zitplaats. Vermoedelijk heeft dit oude nest zo'n functie, waarmee het een onderdeel van de functionele leefomgeving is als vaste rust- en verblijfplaats voor de lokale buizerds.

In andere deelgebieden zijn geen waarnemingen van buizerds gedaan.

Waar bezette nesten in de omgeving zijn gelokaliseerd is onbekend. Het territorium van een buizerd heeft doorgaans een straal van 1000 meter.

Zie Bijlage 2 voor de locaties van het waargenomen territoriale gedrag en het bezette nest.

4.2 Vleermuizen

Gedurende het onderzoek werden binnen het plangebied vier soorten vleermuizen aangetroffen:

- Gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*),
- Ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*),
- Laatvlieger (*Eptesius serotinus*).
- Rosse vleermuis (*Nyctalus noctula*).

Hieronder worden per soort de waarnemingen en functies weergegeven. Waarnemingskaarten zijn opgenomen in Bijlage 2.

4.2.1 Per soort

Gewone dwergvleermuis

Tijdens de inventarisaties werden verspreid over het plangebied gewone dwergvleermuizen waargenomen. De meeste waarnemingen werden gedaan van foeragerende dieren rond de beplantingen in de deelgebieden. Op grond van het aantal foeragerende dieren en het waarnemen van foeragerende dieren gedurende de gehele nacht, wordt de bosschage langs de

Ockenburghstraat (deelgebied Waldeck en Schapenatjesduin) als essentieel beoordeeld voor de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen. Het betrof continue activiteit van naar schatting minimaal vijf tot tien dieren, een substantieel deel van het geschatte totaal aantal dieren van enkele tientallen verspreid welke gebruik maken van het gebied.

Vroeg op de avond was een duidelijke influx waarneembaar van dieren afkomstig van een verblijfplaats ten oosten van de Ockenburghstraat. De dieren vlogen de Ockenburghstraat over, waarna een gedeelte van de dieren zich verdeelde over de bosschages. Een ander deel van de dieren vloog langs de aanwezige bomenrijen van deelgebied Waldeck, waarna het zich verspreidde over de omgeving. Rond de ochtendschemer is deze vliegrouete in tegenover gestelde richting vastgesteld. Het betrof naar schatting enkele tientallen dieren welke gebruik maakten van deze vliegrouete. Tijdens een veldbezoek in de ochtendschemer is een zomerverblijfplaats aangetroffen ten oosten van de Ockenburghstraat. Of dit een kraamverblijfplaats betreft is onduidelijk, maar wel aannemelijk. De vliegrouete onlosmakelijk verbonden met deze verblijfplaats.

De aangetroffen vliegrouete met meerdere richtingen van gewone dwergvleermuis langs de Ockenburghstraat (deelgebied Waldeck en Schapenatjesduin) en door deelgebied Waldeck, wordt als essentieel beoordeeld op basis van het waarnemen van enkele tientallen dieren in een duidelijke richting vanaf een verblijfplaats naar het plangebied.

Er zijn geen zomer- of kraamverblijfplaatsen van de gewone dwergvleermuis waargenomen in het plangebied.

Er zijn geen waarnemingen gedaan van middernachtzwermen, wat een aanwijzing is voor een winterverblijfplaats van grotere aantallen dieren (ofwel 'massa' winterverblijven).

Tijdens het paarseizoen werden op 14 locaties roepende mannetjes gehoord. Deze roepende mannetjes hebben hier een territorium, en in nabijheid een paarverblijfplaats. Gewone dwergvleermuizen vliegen al roepend rond om vrouwtjes naar hun paarverblijfplaats te lokken. Doordat zij hierbij door hun hele territorium vliegen is het doorgaans lastig om de exacte paarverblijfplaats te lokaliseren. Wel kan uit gedrag (bijvoorbeeld agressie tegen soortgenoten en gebonden gedrag aan een kleine oppervlakte) worden afgeleid welke globale plek de interesse van de vleermuis heeft. Hierbij kunnen ook bomen gebruikt worden als paarverblijfplaats, terwijl de gewone dwergvleermuis als voornamelijk gebouw- bewonend te boek staat. Het is gelukt om negen paarverblijfplaatsen vast te stellen: 1 in en 2 aan de grens van deelgebied Schapenatjesduin, 4 in en 1 aan de grens van deelgebied Waldeck en 1 in deelgebied Wijndaelerstrip. Er zijn vijf baltterritoria waarvan de exacte paarverblijfplaats niet vastgesteld kon worden.

Eén paarverblijf is aanwezig in een boom in de strook tussen de deelgebieden Waldeck en Schapenatjesduin. Eén paarverblijfplaats is vastgesteld in de eetgelegenheid langs de Ockenburghstraat en één aan de achterzijde van een gebouw aan de Binnenklingen. Deze drie verblijfplaatsen zijn buiten het feitelijke plangebied aanwezig.

In deelgebied Waldeck is het verenigingsgebouw aan twee zijden bezet met een paarverblijfplaats. In Waldeck zijn twee paarverblijfplaatsen in bomen vastgesteld. In deelgebied Wijndaelerstrip is een paarverblijfplaats vastgesteld in een boomholte. In de bosstrook tussen Schapenatjesduin en de

Ockenburghstraat is tevens een paarverblijfplaats vastgesteld in een boomholte. Om verwarring te voorkomen, zijn de waarnemingen van baltsende vleermuizen, behorende tot de vastgestelde paarverblijfplaatsen niet weergegeven in de kaarten in de bijlagen.

Gewone dwergvleermuizen kunnen een paarverblijfplaats soms ook als winterverblijf gebruiken.

Van vijf waarnemingen kan gesteld worden dat het een balts territorium betreft, waarbij het paarverblijf nabij zal zijn maar niet vastgesteld kon worden. Zie kaartweergave voor waarnemingen van roepende dieren.

Ruige dwergvleermuis

Er zijn verspreid over het plangebied zes waarnemingen van ruige dwergvleermuizen gedaan gedurende de inventarisaties. Het betrof in alle gevallen foeragerende dieren, welke gebruik maken van het plangebied als onderdeel van een groter foerageergebied. Op basis van het aantal aangetroffen dieren kan geconcludeerd worden dat het geen essentieel foerageergebied betreft.

Er zijn geen verblijfplaatsen of essentiële gebiedsfuncties van ruige dwergvleermuizen aangetroffen in het plangebied.

Laatvlieger

Er zijn slechts enkele waarnemingen gedaan van laatvliegers in het plangebied. Het betrof een tweetal kortstondige waarnemingen van foeragerende dieren boven deelgebied Waldeck. De dieren waren afkomstig vanuit oostelijke / noordoostelijke richting.

Er zijn geen verblijfplaatsen of gebiedsfuncties van essentiële aard voor laatvliegers aangetroffen in het plangebied. Dit op basis van de waargenomen aantallen en duur van de waarnemingen.

Rosse vleermuis

Tijdens de verschillende veldbezoeken zijn diverse waarnemingen gedaan van rosse vleermuizen. De meeste waarnemingen betroffen foeragerende dieren boven Waldeck en een enkele boven Schapenatjesduin. Opvallend hierbij is dat de waarnemingen veelal vroeg op de avond of juist in het einde van de nacht werden gedaan. Dit wijst op het langdurig foerageren midden op de nacht buiten het plangebied, waarschijnlijk in het achtergelegen duingebied. Het aantal dieren wat gebruik maakt van het plangebied als (deel van een groter) foerageergebied, betreft naar schatting 3-5 dieren. Het foerageergebied is dan ook niet essentieel voor de lokale rosse vleermuizen.

De waargenomen rosse vleermuizen waren afkomstig van de oostzijde van de Ockenburghstraat (net als de gewone dwergvleermuizen), waarna over de bosschages van Waldeck en Wijndaelerstrip gevlogen werd. Omdat er geen gedrag werd waargenomen met het strikt volgen van de landschapselementen, is de vliegroute niet essentieel.

Er zijn geen verblijfplaatsen of essentiële gebiedsfuncties van rosse vleermuizen aangetroffen in het plangebied.

4.2.2 Per functie

Foerageergebied

In het plangebied zijn waarnemingen gedaan van foeragerende gewone dwergvleermuizen, ruige dwergvleermuizen, laatvliegers en rosse vleermuizen. De meeste waarnemingen zijn gedaan in deelgebied Waldeck en langs de bosrand langs de Ockenburghstraat. Op grond van het aantal foeragerende dieren en het waarnemen van foeragerende dieren gedurende de gehele nacht, wordt de bosschage langs de Ockenburghstraat (deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck) als essentieel beoordeeld voor de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen.

Vliegroutes

Er zijn gedurende de inventarisaties verschillende vliegroutes vastgesteld. Het betreft een meervoudige vliegroute van gewone dwergvleermuizen en een vliegroute van rosse vleermuizen.

De vliegroute van rosse vleermuizen over deelgebied Waldeck is niet strikt aan elementen in het plangebied gebonden en wordt daardoor als niet essentieel beoordeeld.

De vliegroute van gewone dwergvleermuis (deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck), met meerdere richtingen, wordt als essentieel beoordeeld.

Vaste rust- en/of verblijfplaatsen

In de zomermaanden (mei – juli) werden geen vaste rust- en/of verblijfplaatsen van vleermuizen (zomer- of kraamverblijfplaatsen) aangetroffen in het plangebied. Er is wel een zomerverblijfplaats aangetroffen van gewone dwergvleermuis aan de oostzijde van de Ockenburghstraat, buiten het plangebied.

Tijdens de paarperiode (augustus – september) werden op 14 locaties roepende mannetjes waargenomen van de gewone dwergvleermuis. Er zijn in totaal 9 paarverblijfplaatsen aangetroffen, waarvan enkele buiten het feitelijke plangebied, maar in de invloedzone aanwezig. Van de vastgestelde paarverblijfplaatsen zijn er vijf in bomen aanwezig. In deelgebied Waldeck zijn vier paarverblijfplaatsen aangetroffen, waarvan twee in het verenigingsgebouw en twee in bomen op het terrein. In deelgebied Wijndaelerstrip is een paarverblijfplaats aangetroffen in een boom. In deelgebied Schapenatjesduin zijn drie paarverblijfplaatsen aan de randen aangetroffen. In deelgebied Internationale School is geen verblijfplaats vastgesteld. Op de locaties waar baltsactiviteit waargenomen is, maar de exacte paarverblijfplaats niet kon worden vastgesteld, spreken we van een baltsterritorium. In nabijheid van het territorium is een paarverblijfplaats aanwezig, waar ook rekening mee gehouden dient te worden.

Gewone dwergvleermuizen kunnen een paarverblijfplaats ook als winterverblijfplaats gebruiken.

Aanwijzingen tot winterverblijfplaatsen van grotere aantallen dieren, als middernachtzwermen, zijn niet vastgesteld. Redelijkerwijs kan deze soort verblijfplaats dan ook worden uitgesloten.

4.3 Overige waarnemingen

Tijdens de verschillende veldbezoeken zijn ook waarnemingen gedaan van overige soorten.

In de deelgebieden Waldeck, Schapenatjesduin en Wijndaelerstrip herhaaldelijk een vos (*Vulpes vulpes*) gesignaleerd. Mogelijk is er een verblijfplaats van vossen nabij de plangebieden.

In alle deelgebieden zijn konijnen (*Oryctolagus cuniculus*) waargenomen, met name rond Schapenatjesduin en in Waldeck.

Er zijn meerdere waarnemingen van egels (*Erinaceus europaeus*) gedaan in deelgebied Schapenatjesduin.

In deelgebieden Wijndaelerstrip en Waldeck zijn waarnemingen van gewone pad (*Bufo bufo*) gedaan.

In het plangebied zijn diverse waarnemingen gedaan van categorie 5 vogelsoorten. Deze genieten een jaarrond beschermde status indien er niet voldoende alternatieven voor handen zijn. De waargenomen soorten zijn: ijsvogel (*Alcedo atthis*), groene specht (*Picus viridis*), koolmees (*Parus major*) en grote bonte specht (*Dendrocopus major*). Er heeft geen volledig onderzoek plaatsgevonden naar broedvogels, het betreft toevallige waarnemingen.

5. Ingreep

De initiatiefnemer is voornemens om voor de diverse locaties in het plangebied het bestemmingsplan te wijzigen en de locaties herin te richten (deels door derden). De volledig geplande ingrepen en achtergronden zijn te vinden in 'Projectdocument Kijkduin, 25-10-2016'.

Ingrepen die daartoe in het plangebied, gesplitst per deelgebied, men voornemens is plaats te laten vinden bestaan voornamelijk uit:

- B2 – Schapenatjesduin:
 - Sloop clubgebouwtje
 - aanleg (tijdelijke) doorgang voor verkeer ivm sloop clubgebouwtje, ter hoogte van bestaande trap. Worden geen bomen aangetast, wel wat lage struikbegroeiing verwijderd. Er wordt geen verlichting toegepast.
 - Kap 2 beplantingstroken (bomenrijen) tussen de voetbalvelden in binnen het deelgebied. Op basis van een onafhankelijke bomeninventarisatie en op te stellen bomenbalans wordt beoordeeld van welke bomen kap onvermijdelijk is.
 - Aanleggen zandpakket
 - Aanleggen woonwijk met 124 woningen (grondgebonden én 2 blokjes appartementen van 4 tot 5 woonlagen).
 - Door de groenstrook aan de Ockenburghstraat worden doorgangen met wandel-fietspad aangelegd (ook entree voor hulpdiensten), maar de strook blijft voor de rest gehandhaafd. Er wordt lokaal wat beplanting (bomen) verwijderd.
- B1 - Waldeck:
 - verwijderen beplanting (bomen, soms oud en dood) op het terrein en rond het ontwikkelgebied (tennisvelden). Op basis van een onafhankelijke bomeninventarisatie en op te stellen bomenbalans wordt beoordeeld van welke bomen kap onvermijdelijk is.
 - Bouwrijp maken, waaronder de sloop van het verenigingsgebouw in het midden
 - Aanleg woonwijk met 76 appartementen (4-5 lagen) en 54 grondgebonden woningen.
 - Door de groenstrook aan de Ockenburghstraat wordt een drietal doorgangen met wandel- fietspaden aangelegd, maar de strook blijft voor de rest zoveel mogelijk gehandhaafd. Er wordt lokaal wat beplanting (bomen) verwijderd.
- C1 – Wijndaelerstrip:

- Kap bomen op het terrein en een klein aantal net buiten de plangrens (inschatting ca. 50 bomen in totaal). Op basis van een onafhankelijke bomeninventarisatie en op te stellen bomenbalans wordt beoordeeld van welke bomen kap onvermijdelijk is.
 - Bouwrijp maken en overdracht grond aan de ontwikkelaar.
 - Realisatie woongebouw met 61 appartementen en 1.500 m2 voorzieningen.
 - Realisatie toegang parkeerplaats vanaf de Wijndaelerweg.
 - Een doorgang met wandel- fietspad naar de Ockenburghstraat, net zoals bij de andere ontwikkelvelden.
- C1 – uitbreiding Internationale School:
 - Realisatie uitbreiding school binnen het bouwvlak van het voormalige marathongebouw.
 - Afhankelijk van de definitieve terreininrichting kan het mogelijk zijn dat enkele bomen gekapt dienen te worden. Op basis van een onafhankelijke bomeninventarisatie en op te stellen bomenbalans wordt beoordeeld van welke bomen kap onvermijdelijk is.

6. Toetsing aan de Flora- en faunawet

6.1 Effecten

6.1.1 Buizerd

Deelgebied Waldeck is onderdeel van een territorium van buizerd. Er is van één nest gebruik vastgesteld, hoewel broedgedrag of aanwezigheid van jongen in dit nest niet is waargenomen. Vermoedelijk gaat het om een nest wat gebruikt wordt als zitplaats, en daarmee wel onderdeel van de functionele leefomgeving is. Het nest doet dus wel dienst als vaste rust- en verblijfplaats, maar niet als broedlocatie.

De voorgenomen ingreep in deelgebied Waldeck voorziet onder andere het verwijderen van de bomen tussen de tennisvelden en het plaatsen van woningen (enkele woonlagen) op deze locatie. Hoewel in de omgeving van het plangebied voldoende alternatieven zijn, is er sprake van de aantasting van de functionaliteit van de vaste rust- en verblijfplaats. Dit omdat (zie Soortenstandaard) het lokaal geschikte habitat voor buizerds door de voorgenomen ingreep zowel kwantitatief als kwalitatief afneemt. Door de voorgenomen ingreep, kan het territorium verlaten worden en het nest niet meer als zitplaats gebruikt worden.

6.1.2 Vleermuizen

Het plangebied is een foerageergebied voor de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen, ruige dwergvleermuizen, laatvlieger en rosse vleermuis. De bosschage langs de Ockenburghstraat is essentieel foerageergebied voor de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen. Dit op basis van de waargenomen aantallen en waarnemingen van foeragerende dieren gedurende de gehele nacht. De voorziene ingreep in deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck bestaat onder andere uit het aanleggen van doorgangen met een wandel- en fietsstrook in de betreffende bosschage. Zowel de realisatie als het gebruik hiervan heeft een negatief effect op de functionaliteit als foerageergebied van deze bosschage voor de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen. Door de voorziene ingreep is een aantasting in de functionaliteit van dit essentiële foerageergebied voorzienbaar.

Er wordt een tijdelijke doorgang door de groenstrook langs de Ockenburghstraat gerealiseerd ten behoeve van verkeer ivm de sloop van het clubgebouw. Er wordt geen aantasting gedaan aan de bomen en daarmee het kronendak én er wordt geen verlichting toegepast. Het is op de plek waar nu ook een doorgang is, namelijk een voetgangerstrap. Er wordt enkele struikbegroeiing verwijderd. Dit alles in overweging genomen, blijft de functionaliteit van de groenstrook behouden en worden effecten hiermee samenhangend redelijkerwijs uitgesloten.

Gedurende het onderzoek werden vliegroutes van twee soorten waargenomen. Eén van de vastgestelde vliegroutes langs deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck én over deelgebied Waldeck is essentieel voor gewone dwergvleermuis. De voorziene ingreep bestaat onder andere uit het aanleggen van doorgangen met een wandel- en fietsstrook in de betreffende bosschage in deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck. Zowel de realisatie als het gebruik hiervan heeft een negatief effect op de functionaliteit als vliegroute van deze bosschage voor de lokaal aanwezige

gewone dwergvleermuizen. In deelgebied Waldeck is tevens de ingreep voorgenomen om de bomenrijen tussen de tennisvelden te verwijderen. Deze bomenrijen worden gebruikt door de gewone dwergvleermuizen als geleidend element van de vliegroute. Het weghalen van deze bomenrijen heeft een negatief effect op de functionaliteit als vliegroute voor gewone dwergvleermuizen. Bij aantasting of verwijdering van de vliegroute is voorzienbaar dat dieren besluiten er geen gebruik meer van te maken, en moeten de dieren op zoek naar een alternatief. Door de ingreep is een aantasting in de functionaliteit van deze essentiële vliegroute voorzienbaar.

Er werden geen zomer- en/of kraamverblijfplaatsen waargenomen in het plangebied. Daarnaast zijn er geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van een winterverblijfplaats voor grotere aantallen gewone dwergvleermuizen. In het plangebied zijn geen geschikte locaties hiertoe aanwezig. Tevens zijn geen aanwijzingen als middernachtzwermen vastgesteld. Effecten op deze gebiedsfuncties kunnen dus redelijkerwijs worden uitgesloten.

In het plangebied zijn negen paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuizen vastgesteld, en vijf baltsterritoria verdeeld over diverse deelgebieden. Het gaat om vier paarverblijfplaatsen in deelgebied Waldeck, waarvan twee in het verenigingsgebouw en twee in bomen op het terrein. In deelgebied Wijndaelerstrip is een paarverblijfplaats aangetroffen in een boom. In deelgebied Schapenatjesduin zijn drie paarverblijfplaatsen aan de randen aangetroffen. De baltsterritoria zijn verdeeld over deelgebied Schapenatjesduin (2 stuks), Waldeck (2 stuks) en Wijndaelerstrip (1 stuk). In deelgebied Internationale School is geen verblijfplaats vastgesteld. In geval van de baltsterritoria is een paarverblijfplaats nabij, welke niet exact kon worden bepaald. De voorziene ingreep bestaat uit het verwijderen van beplanting en gebouwen, realisatie van doorgangen met een wandel- en fietspad, het bouwrijp maken en het ontwikkelen van nieuwbouw. Vertaalt per deelgebied, heeft de ingreep de volgende effecten op paarverblijfplaatsen:

- In deelgebied Schapenatjesduin worden de bomenrijen tussen de velden verwijderd. Ook wordt het clubgebouw gesloopt. In beide zijn geen beschermde gebiedsfuncties aangetroffen.
- Er wordt in deelgebied Schapenatjesduin een tijdelijke doorgang in de winter van 2016-2017 door de groenstrook langs de Ockenburghstraat aangebracht ter hoogte van de bestaande trap. Omdat de bomen en daarmee het kronendak niet wordt aangetast en er geen verlichting wordt aangebracht, én omdat het op de plek van een bestaande doorgang is zijn effecten op beschermde natuur redelijkerwijs uit te sluiten.
- In deelgebied Waldeck wordt het verenigingsgebouw gesloopt. Hierin zijn twee paarverblijfplaatsen aanwezig welke verdwijnen. Tevens zijn woningen voorgenomen op een plek waar nu een paarverblijf in een boom en een baltsterritorium van gewone dwergvleermuis gevestigd is, welke door de ingreep ook verdwijnt. In deelgebied Waldeck verdwijnen dus drie paarverblijfplaatsen en een baltsterritorium van gewone dwergvleermuis door de voorgenomen ingreep.
- In deelgebied Wijndaelerstrip worden woningen gerealiseerd en een parkeermogelijkheid. In een van de bomen is een paarverblijfplaats van gewone dwergvleermuis aanwezig. Tevens is

een baltsterritorium van gewone dwergvleermuis aangetroffen. Door de ingreep verdwijnt deze boom met paarverblijfplaats en het baltsterritorium.

- In deelgebied Uitbreiding Internationale School zijn geen paarverblijfplaatsen aangetroffen.

Hoewel sommige paarverblijfplaatsen feitelijk buiten de grenzen van het plangebied aanwezig zijn, dient bij de ingreep geen aantasting van de functionaliteit van deze paarverblijfplaatsen (en baltsterritoria) plaats te vinden. Er zijn rond deelgebied Schapenatjesduin drie paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis aangetroffen, rond deelgebied Waldeck 1. Gezien de voorgenomen ingreep in deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck van aanleg van doorgangen met een wandel- en fietspad door de bosschage langs de Ockenburghstraat, is voorzienbaar dat door zowel de realisatie als de gebruiksfase hiervan twee paarverblijfplaatsen en een baltsterritorium verstoord dan wel weggenomen worden. Het verstoren of verdwijnen van de paarverblijfplaatsen en het baltsterritorium geeft een negatief effect voor de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuis. De paarverblijfplaatsen in de boom tussen deelgebieden Schapenatjesduin en Waldeck én in de bebouwing langs de Binnenklingen en de twee baltsterritoria van gewone dwergvleermuis in Schapenatjesduin kunnen permanent verstoord worden door de ingreep (woningbouw) in deelgebied Schapenatjesduin. Door de permanente verstoring kunnen de gewone dwergvleermuisen besluiten geen gebruik meer te maken van de paarverblijfplaatsen en het baltsterritoria. De voorgenomen ingreep kan daarmee ook een negatief effect op deze verblijfplaatsen teweeg brengen.

Op basis van de aantallen dieren en de waarnemingen, worden geen negatieve effecten verwacht voor de lokaal aanwezige ruige dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis.

6.2 Toetsing Flora- en faunawet

De ingreep in deelgebied Waldeck leidt tot het onbruikbaar maken van een territorium en vaste rust- en verblijfplaats van buizerd. Dit is een overtreding van de Flora- en faunawet. Het is niet toegestaan deze ingreep zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

Door de voorziene ingreep van doorgangen met een wandel- en fietspad in deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck is een aantasting in de functionaliteit van het essentiële foerageergebied van gewone dwergvleermuis langs de Ockenburghstraat voorzienbaar, zowel in realisatiefase als in de gebruiksfase. Dit is een overtreding volgens de Flora- en faunawet. Het is niet toegestaan deze ingreep zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

Door de voorziene ingreep van doorgangen met een wandel- en fietspad in deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck is een aantasting in de functionaliteit van de essentiële vliegroute van gewone dwergvleermuis langs de Ockenburghstraat voorzienbaar, zowel in realisatiefase als in de gebruiksfase. Dit is een overtreding volgens de Flora- en faunawet. Het is niet toegestaan deze ingreep zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

Door de voorziene ingreep van doorgangen met een wandel- en fietspad in deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck worden twee paarverblijfplaatsen en een baltsterritorium van gewone dwergvleermuis verstoord en mogelijk weggenomen. Dit geeft een negatief effect op de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuisen, wat een overtreding van de Flora- en faunawet is. Het is niet toegestaan deze ingreep zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

Door de voorziene ingreep van woningbouw in deelgebied Schapenatjesduin wordt een permanent verstrend effect verwacht op twee paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis rond het deelgebied. Dit geeft een negatief effect op de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen, wat een overtreding van de Flora- en faunawet is. Het is niet toegestaan deze ingreep zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

Door de voorziene ingreep van het verwijderen van beplanting rond de tennisvelden in deelgebied Waldeck verdwijnt een paarverblijfplaats en een baltsterritorium van gewone dwergvleermuis. Dit geeft een negatief effect op de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen, wat een overtreding van de Flora- en faunawet is. Het is niet toegestaan deze ingreep zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

Door de voorziene ingreep van het verwijderen van het verenigingsgebouw in deelgebied Waldeck verdwijnen twee paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis. Dit geeft een negatief effect op de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen, wat een overtreding van de Flora- en faunawet is. Het is niet toegestaan deze ingreep zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

Door de voorziene ingreep van het verwijderen van beplanting in deelgebied Wijndaelerstrip verdwijnt een paarverblijfplaats en een baltsterritorium van gewone dwergvleermuis. Dit geeft een negatief effect op de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen, wat een overtreding van de Flora- en faunawet is. Het is niet toegestaan deze ingreep zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

Per deelgebied zijn de toetsing aan Flora- en faunawet als volgt te beschrijven:

- In deelgebied Uitbreiding Internationale School zijn geen volgens Flora- en faunawet beschermde natuurwaarden aangetroffen. Werkzaamheden alhier kunnen zonder vervolgstappen voor natuurwetgeving plaatsvinden.
- In deelgebied Schapenatjesduin zijn geen beschermde natuurwaarden aangetroffen in de bomenrijen tussen de voetbalvelden en het clubhuis. Werkzaamheden alhier kunnen zonder vervolgstappen voor natuurwetgeving plaatsvinden. Ook de realisatie van een tijdelijke doorgang door de groenstrook langs de Ockenburghstraat ivm sloop van het clubgebouwtje in de winter 2016-2017 kan zonder vervolgstappen worden uitgevoerd.

Wel leidt de aanleg én gebruik van doorgangen met een wandel- en fietspad door de bosschage langs de Ockenburghstraat tot een negatief effect voor gewone dwergvleermuis. Dit doordat een essentieel foerageergebied, een essentieel vliegroute én een paarverblijfplaats rond het deelgebied negatieve effecten ondervinden doordat de functionaliteit van deze gebiedsfuncties wordt aangetast.

Tevens is voorzienbaar dat door realisatie van woningen, twee paarverblijfplaatsen en twee baltsterritoria van gewone dwergvleermuis rond het deelgebied onbruikbaar worden. Versturende effecten in zowel realisatie als gebruiksfase kunnen hiervoor zorgen.

Door de ingrepen 'doorgangen met een wandel- en fietspad bosschage' en 'realisatie woningen' vinden negatieve effecten plaats op de lokaal aanwezige gewone

dwergvleermuizen. Dit is een overtreding van de Flora- en faunawet. Het is niet toegestaan deze ingrepen zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

- In deelgebied Waldeck zijn een vaste rust- en verblijfplaats én territorium van buizerd aanwezig. De ingreep in dit deelgebied bestaat onder ander uit het verwijderen van de bomenrijen tussen de tennisvelden en het realiseren van woningen. Dit leidt tot een aantasting in kwaliteit en kwantiteit van het geschikte habitat van de lokale buizerds en het ongeschikt maken van een vaste rust- en verblijfplaats. Dit heeft een negatief effect op de lokaal aanwezige buizerds, wat een overtreding is volgens de Flora- en faunawet.

Door de ingreep van verwijderen van het verenigingsgebouw verdwijnen twee paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis.

Door de ingreep van het verwijderen van de bomenrijen tussen de tennisvelden vindt een voorzienbare aantasting in de functionaliteit van een essentiële vliegroute van gewone dwergvleermuizen plaats.

Door het verwijderen van beplanting ten behoeve van realisatie van woningen, verdwijnt een paarverblijfplaats in een boom en een baltsterritorium van gewone dwergvleermuis.

Het verdwijnen van paarverblijfplaatsen geeft een negatief effect op de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen.

Door de ingreep van doorgangen met een wandel- en fietspad in de bosschage langs de Ockenburghstraat vindt een voorzienbare aantasting in de functionaliteit van een essentiële vliegroute én essentieel foerageergebied van gewone dwergvleermuizen plaats. Tevens verdwijnt er mogelijk één paarverblijfplaats en een baltsterritorium van gewone dwergvleermuis rond het deelgebied. Dit geeft een negatief effect op de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen.

De ingrepen 'verwijderen bomen tussen tennisvelden', 'verwijderen verenigingsgebouw', 'verwijderen beplanting', 'doorgangen met een wandel- en fietspad langs Ockenburghstraat' en 'realisatie woningen' zorgt voor het verdwijnen van een territorium van buizerd, verdwijnen van een vaste rust- en verblijfplaats van buizerd, het verdwijnen van vier paarverblijfplaatsen, het verdwijnen van twee baltsterritoria van gewone dwergvleermuis, het aantasten in functionaliteit van een essentieel foerageergebied van gewone dwergvleermuis en het aantasten in functionaliteit van een essentiële vliegroute van gewone dwergvleermuis. Dit heeft een negatief effect op de lokaal aanwezige buizerds en gewone dwergvleermuizen en is een overtreding van de Flora- en faunawet. Het is niet toegestaan deze ingrepen zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

- In deelgebied Wijndaelerstrip is een paarverblijfplaats in een boom en een baltsterritorium van gewone dwergvleermuis aangetroffen. Door de voorziene ingreep verdwijnt deze boom met paarverblijfplaats en het baltsterritorium. Dit heeft een negatief effect op de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen en is een overtreding van de Flora- en faunawet. Het is niet toegestaan deze ingrepen zonder maatregelen en ontheffing uit te voeren.

De waargenomen soorten vos, egel, konijn en gewone pad zijn ondergebracht in tabel 1 van de Flora- en faunawet. Het aantreffen van deze soorten heeft dan ook geen gevolgen voor de ingreep onder de natuurwetgeving, gezien het project onder ruimtelijke ingrepen ondergebracht kan worden. Voor de waargenomen categorie 5 vogelsoorten geldt, dat deze voldoende alternatieven voorhanden hebben in de directe omgeving, waardoor geen sprake is van een jaarrond beschermde status.

Samenvattend heeft de voorgenomen ingreep een negatief effect op de lokaal aanwezige buizerds en gewone dwergvleermuizen. Gezien het aantal dieren, heeft de ingreep geen effect op de gunstige staat van instandhouding van de soorten op nationaal niveau.

Voor elke ingreep welke is aangemerkt als een overtreding op de Flora- en faunawet, dient een mitigatieplan opgesteld te worden met maatregelen en een ontheffing te worden aangevraagd. Voor het uitvoeren van deze ingrepen is een ontheffing van art 11 van de flora en faunawet nodig. Deze ontheffing kan enkel verkregen worden mits aangetoond kan worden dat:

- er geen ecologisch minder schadelijk alternatief voor de ingreep is,
- er sprake is van een bij de wet genoemd belang,
- de gunstige staat van instandhouding niet in het geding komt.

6.3 Wet natuurbescherming

Per 1-1-2017 gaat de Wet natuurbescherming in. Onder deze wet, een samenvoeging van de Boswet, Flora- en faunawet en Wet Natuurbescherming 1997, hebben zowel buizerd als vleermuizen eenzelfde beschermde status als onder de huidige wetgeving. Derhalve zijn de bevindingen, conclusies en aanbevelingen als onder de Flora- en faunawet ook bij ingang van de nieuwe Wet natuurbescherming van kracht.

De waargenomen soorten vos, egel, konijn en gewone pad zijn ondergebracht in het vrijstellingsbesluit Wet natuurbescherming van de Provincie Zuid-Holland. Het aantreffen van deze soorten heeft dan ook geen gevolgen onder de natuurwetgeving, gezien het project onder ruimtelijke ingrepen ondergebracht kan worden. Voor de waargenomen categorie 5 vogelsoorten geldt, dat deze voldoende alternatieven voorhanden hebben in de directe omgeving, waardoor geen sprake is van een jaarrond beschermde status.

7. Conclusies en aanbevelingen

7.1 Conclusies

- Omdat het onderzoek naar buizerd heeft plaatsgevonden gebaseerd op de methode zoals beschreven in soortenstandaard buizerd kan gesteld worden dat het plangebied afdoende is geïnventariseerd.
- Omdat het onderzoek naar vleermuizen heeft plaatsgevonden volgens het Vleermuisprotocol 2013 van de Gegevensautoriteit Natuur kan gesteld worden dat het plangebied afdoende is geïnventariseerd.
- Het plangebied (deelgebied Waldeck) is onderdeel van een territorium van buizerd. Ook is gebruik van een nest als vaste rust- en verblijfplaats in vorm van een zitplaats vastgesteld in dit deelgebied.
- Het plangebied fungeert als foerageergebied voor gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis.
- De bosschage langs de Ockenburghstraat is essentieel voor de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen op grond van de aangetroffen aantallen en waarnemingen van continu foeragerende dieren gedurende de gehele nacht. Het essentiële foerageergebied is in deelgebied Schapenatjesduin en deelgebied Waldeck aanwezig.
- Gedurende het onderzoek werden twee vliegroutes waargenomen, beide verdeeld over deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck. De vliegroute van rosse vleermuis is niet essentieel. De vliegroute met meerdere richting van gewone dwergvleermuis, is essentieel voor de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen.
- In het plangebied zijn geen zomer- en/of kraamverblijfplaatsen waargenomen.
- In het plangebied zijn 14 paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuizen aangetroffen, waarvan 9 paarverblijfplaatsen exacte locaties bepaald konden worden. Per deelgebied is de verdeling als volgt:
 - deelgebied Internationale School: geen verblijfplaatsen
 - deelgebied Wijndaalerstrip: één paarverblijfplaats van een gewone dwergvleermuis in een boom en een baltsterritorium, wat wijst op een paarverblijfplaats nabij.
 - deelgebied Waldeck: twee paarverblijfplaatsen een gewone dwergvleermuis in het verenigingsgebouw en twee paarverblijfplaatsen een gewone dwergvleermuis in een boom. Eén paarverblijfplaats een gewone dwergvleermuis net buiten het plangebied in een eetgelegenheid. Twee baltsterritoria wat wijst op een paarverblijfplaats nabij.

- deelgebied Schapenatjesduin: drie paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuizen direct grenzend aan het deelgebied, twee in een boom en één in een gebouw buiten de grenzen van het plangebied (gebouw aan de Binnenklingen). Twee baltsterritoria wat wijst op een paarverblijfplaats nabij.
- Gewone dwergvleermuizen gebruiken een paarverblijfplaats soms als winterverblijfplaats.
- Er zijn geen aanwijzingen voor een winterverblijfplaats voor grotere aantallen gewone dwergvleermuizen.
- De voorgenomen ingrepen ‘verwijdering beplanting tussen tennisbanen’ (deelgebied Waldeck) en ‘realisatie woningen’ (deelgebied Waldeck) tast de functionaliteit van het leefgebied van de lokale buizerds aan, zowel in kwaliteit als in kwantiteit. Ook wordt de vaste rust- en verblijfplaats onbruikbaar door deze ingreep. De lokaal aanwezige buizerds ondervinden hier een negatief effect van.
- De voorgenomen ingreep van realisatie van doorgangen met wandel- en fietspad door de bosschage in Schapenatjesduin en Waldeck tast de functionaliteit van het essentiële foerageergebied aan, waardoor de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen hier een negatief effect van ondervinden.
- De voorgenomen ingrepen ‘realisatie doorgangen met wandel- en fietspad’ (deelgebied Schapenatjesduin en Waldeck), ‘verwijdering beplanting tussen tennisbanen’ (deelgebied Waldeck) en ‘realisatie woningen’ (deelgebied Waldeck) tast mogelijk de functionaliteit van de essentiële vliegroute aan, waardoor de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen hier een negatief effect van ondervinden.
- In de bosschage langs de Ockenburghstraat wordt een tijdelijke doorgang gerealiseerd in de winter van 2016-2017 ten behoeve van verkeer ivm de sloop van het clubgebouw op Schapenatjesduin. Deze doorgang wordt op de plek van de bestaande voetgangerstrap gerealiseerd. Gezien er gewerkt wordt in een bestaande doorgang, er geen verlichting wordt toegepast en de bomen (en daarmee het kronendak) intact blijven, zijn effecten redelijkerwijs uit te sluiten.
- De voorgenomen ingreep ‘verwijdering beplanting’ in deelgebied Wijndaelerstrip zorgt mogelijk voor het verdwijnen van een paarverblijfplaats en baltsterritorium van gewone dwergvleermuis. De lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen ondervindt hier een negatief effect van.
- Door de voorgenomen ingrepen ‘verwijdering verenigingsgebouw’, ‘realisatie doorgangen met wandel- en fietspad’, ‘verwijdering beplanting tussen tennisbanen’, ‘verwijderen beplanting rond tennisbanen’ en ‘realisatie woningen’ in deelgebied Waldeck verdwijnen drie paarverblijfplaatsen in het deelgebied, één paarverblijfplaats aan de rand van het deelgebied en twee baltsterritoria. Door de ingreep ondervinden de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen een negatief effect.

- De voorgenomen ingrepen ‘realisatie doorgangen met wandel- en fietspad’ en ‘realisatie woningen’ in deelgebied Schapenatjesduin heeft tot gevolg dat twee paarverblijfplaatsen en twee baltsterritoria van gewone dwergvleermuis onbruikbaar worden. Dit ten gevolgen van invloeden in de realisatie als wel de gebruiksfase. Tevens wordt de functionaliteit van de essentiële vliegroute en essentieel foerageergebied van gewone dwergvleermuis aangetast. Deze ingrepen in dit deelgebied zorgen ervoor dat de lokaal aanwezige gewone dwergvleermuizen een negatief effect ondervinden.
- De ingrepen ‘verwijdering beplanting tussen voetbalvelden’ en ‘verwijdering clubgebouw’ in deelgebied Schapenatjesduin hebben geen negatief effect op door Flora- en faunawet beschermde soorten. Deze ingrepen kunnen zonder vervolgstappen voor natuurwetgeving worden uitgevoerd.
- Met het uitvoeren van diverse ingrepen in diverse deelgebieden wordt de Flora- en faunawet overtreden. Deze ingrepen kunnen niet worden uitgevoerd zonder maatregelen en een ontheffing.

7.2 Aanbevelingen

- Om gebruik in de winter van de bezette boomholtes uit te sluiten, kan nader onderzoek hiertoe worden gedaan. Met een boomcamera kan het gebruik van de betreffende holtes bekeken worden. Door dit onderzoek komt er duidelijkheid over de werkbare periode voor ingrepen.
- Voor het uitvoeren van de ingrepen welke een negatief effect teweeg brengen, dient een ontheffing aangevraagd te worden, voorafgegaan door het opstellen van een mitigatieplan. In dit mitigatieplan dienen overtredingen van de Flora- en faunawet (of afhankelijk van termijn van werkzaamheden; de Wet natuurbescherming) zoveel mogelijk voorkomen te worden.
- Voor het in deelgebied Waldeck uitvoeren van de ingrepen:
 - ‘verwijdering beplanting tussen tennisbanen’
 - ‘realisatie woningen’
 - ‘realisatie van 3 doorgangen met een wandel- en fietspad’
 - ‘verwijderen verenigingsgebouw’
 - ‘verwijderen beplanting rond tennisbanen’

is een mitigatieplan en een ontheffing van de flora- en faunawet nodig.
- Voor het in deelgebied Schapenatjesduin uitvoeren van de ingrepen:
 - ‘realisatie woningen’
 - ‘realisatie van doorgangen met een wandel- en fietspad’

is een mitigatieplan en een ontheffing van de flora- en faunawet nodig.

- Voor het in deelgebied Wijndaelerstrip uitvoeren van de ingrepen:
 - 'verwijdering beplanting'

is een mitigatieplan en een ontheffing van de flora- en faunawet nodig.

8. Bronnen

8.1 Literatuur

Barataut, M., 2015. Acoustic Ecology of European Bats. Species Identification, Study of their Habitats and Foraging Behaviour. Biotope, Mèze. Muséum national d'Histoire naturelle, Paris [Inventaires et biodiversité series].

Broekhuizen, S., K. Spoelstra, J.B.M. Thissen, K.J. Canters, J.C. Buys, 2016. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. KNNV Uitgeverij, Zeist.

Dietz, C., O. von Helversen & D. Nill, 2011. Vleermuizen. Alle soorten van Europa en Noord-West Afrika. Tirion Natuur.

Gegevensautoriteit Natuur, 2013. Vleermuisprotocol. [<http://www.netwerkgroenebureaus.nl/werken-aan-kwaliteit/vleermuisprotocol>. (2-12-2016)].

Gemeente Den Haag, 25-10-2016. Projectdocument Kijkduin.

Heusden, W.R.M. & S.J. Vreugdenhil, 2006. Handreiking Flora- en faunawet. Voor werkzaamheden en activiteiten in het kader van bestendig gebruik, bestendig beheer en onderhoud en ruimtelijke inrichting en ontwikkeling. Dienst Landelijk Gebied, Utrecht.

Middleton, N., A. Froud & K. French. (2014) Social Calls of the Bats of Britain and Ireland. Pelagic Publishing, Exeter.

Ministerie van EL&I, 2010. Buiten aan het Werk. Houd tijdig rekening met beschermde planten en dieren! Brochure. [<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2010/03/01/buiten-aan-het-werk-houd-tijdig-rekening-met-beschermde-dieren-en-planten.html> (2-12-2016)].

Natuurtoets Wijzigingsplan Appartementenbouw en maatschappelijke voorzieningen Wijndaelerstrip Kijkduin – Ockenburgh, Projectnummer 0408594.00, 7 april 2016 revisie 00, Antea

Natuurtoets Wijzigingsplan Uitbreiding Internationale School Kijkduin – Ockenburgh. Projectnummer 0408594.00, 7 april 2016 revisie 00, Antea

Natuurtoets Wijzigingsplan Woningbouw Schapenatjesduin Oost Kijkduin – Ockenburgh Projectnummer 0408594.00, 7 april 2016 revisie 00, Antea

Natuurtoets Wijzigingsplan Woningbouw Waldeck Kijkduin – Ockenburgh. Projectnummer 0408594.00, 7 april 2016 revisie 00, Antea

Pfalzer, G., 2002. Inter- und intraspezifische Variabilität der Soziallaute. Fachbereich Biologie der Universität Kaiserslautern.

Sachteleben, J. & O. von Helversen, 2006. Songflight behaviour and mating system of the pipistrelle bat (*Pipistrellus pipistrellus*) in an urban habitat. In: Acta Chiropterologica 8(2): 391-401.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2014. Soortenstandaard Buizerd *Buteo buteo*.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2014. Soortenstandaard Gewone dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus*.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2014. Soortenstandaard Rosse vleermuis *Nyctalus noctula*.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2014. Soortenstandaard Ruige dwergvleermuis *Pipistrellus nathusii*.

8.2 Websites

www.batecho.eu

www.telmee.nl

www.vleermuis.net

Bijlage 1. Foto-impressie plangebied

Figuur 2. Voormalig tennispark Waldeck is nu anti-kraak in gebruik en bewoond.

Figuur 3. De beplanting rond de tennisbanen van voormalig tennispark Waldeck is verwilderd.

Figuur 4. Voormalig sportpark Schapenatjesduin wordt incidenteel nog wel eens gebruikt om een balletje te trappen. Goed zichtbaar zijn de hoge bomen eromheen.

Figuur 5. In het onderzoek is veel aandacht uitgegaan naar de verenigingsgebouwen, maar ook de diverse stroken met bosschages. Alhier de bomen langs de Ockenburghstraat.

Bijlage 2. Waarnemingskaarten

Legenda

- plangebied met deelgebieden waarnemingen buizerd
- bezet nest zwarte kraai
- nest buizerd uit voortoets Antea
- nest in gebruik door buizerd
- territoriaal gedrag buizerd

Regelink
Ecologie & Landschap

© Dienst voor het kadaster en de openbare registers, Apeldoorn, 2016

Legenda

- plangebied met deelgebieden
- waarnemingen gewone dwergvleermuis
- foeragerend
- 🏠 zomerverblijfplaats
- 🏠 paarverblijfplaats
- 🔦 paarverblijfplaats
- ♂ roepend (paarverblijf nabij)
- ➔ vliegroute
- essentieel foerageergebied

Regelink
Ecologie & Landschap

© Dienst voor het kadaster en de openbare registers, Apeldoorn, 2016

Legenda

- plangebied met deelgebieden waarnemingen overige vleermuissoorten
- foeragerende laatvlieger
- foeragerende rosse vleermuis
- vliegroute rosse vleermuis
- foeragerende ruige dwergvleermuis

Regelink
Ecologie & Landschap

© Dienst voor het kadaster en de openbare registers, Apeldoorn, 2016

Bijlage 3. Wetgeving

Flora- en faunawet

De Flora- en faunawet is de soortgerichte implementatie van de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn en bundelt de bepalingen die voorheen in verschillende wetten waren opgenomen: Vogelwet 1936, Jachtwet, Natuurbeschermingswet (hoofdstuk V: soortenbescherming), Nuttige Dierenwet 1914 en Wet Bedreigde uitheemse dier- en plantensoorten. De Flora- en faunawet beschermt in beginsel soorten.

Activiteiten waarbij schade wordt gedaan aan beschermde dieren of planten zijn verboden, tenzij dit uitdrukkelijk is toegestaan (het “nee, tenzij”-principe). Het is dan ook altijd zaak om, waar mogelijk, activiteiten uit te voeren zonder schade aan beschermde dieren en planten aan te brengen.

De wet erkent de intrinsieke waarde van in het wild levende dieren. In de wet is dan ook een zorgplicht opgenomen: iedereen moet 'voldoende zorg' in acht nemen voor alle in het wild voorkomende dieren en planten (niet alleen de beschermde) en hun leefomgeving.

A. Verbodsbepalingen

De Flora- en faunawet kent, naast de zorgplicht, een aantal verbodsbepaling welke relevant zijn voor de onderhavige toetsing:

Artikel 8

Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Artikel 10

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.

Artikel 11

Het is verboden nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Artikel 12

Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

B. Algemene maatregel van Bestuur (AmvB)

Op 23 februari 2005 is de “AmvB art. 75” van de Flora- en faunawet in werking getreden. In dit besluit is een vrijstelling voor specifieke activiteiten en soorten geregeld. Tevens introduceert de AmvB de gedragscode.

Tabel 1

Voor soorten die zijn opgenomen in Tabel 1 geldt een algehele vrijstelling wanneer de werkzaamheden vallen onder:

- bestendig beheer en onderhoud, ook in landbouw en bosbouw;
- bestendig gebruik;
- ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

Er dient een ontheffing te worden aangevraagd wanneer de werkzaamheden niet onder een van deze categorieën vallen en er een (te verwachten) negatief effect op de soorten uit Tabel 1 is. Deze aanvraag wordt door bevoegd gezag onderworpen aan een lichte toets. Daarbij wordt getoetst of de gunstige staat van instandhouding van de soort niet in het geding is, en of de activiteit een redelijk doel dient.

Tabel 2

De soorten zoals opgenomen in Tabel 2 zijn strenger beschermd. Hierbij geldt een vrijstelling mits gewerkt wordt volgens een door de minister goedgekeurde gedragscode. Vallen de werkzaamheden niet onder de bij Tabel 1 genoemde categorieën of wordt niet gewerkt volgens een gedragscode, dan moet een ontheffing aangevraagd worden. Deze aanvraag wordt, net als voor de soorten van Tabel 1 geldt, onderworpen aan een lichte toets.

Tabel 3

De soorten uit Tabel 3 zijn de zwaarst beschermde soorten. Ook wanneer werkzaamheden vallen onder een van de bij Tabel 1 genoemde categorieën, geldt niet zonder meer een vrijstelling. Alleen bij bestendig beheer en onderhoud is een vrijstelling mogelijk wanneer gewerkt wordt volgens een goedgekeurde gedragscode. Werkzaamheden die in een van de andere categorieën vallen en welke negatieve effecten op beschermde soorten (kunnen) hebben, zijn ontheffingsplichting. Voor het verstrekken van een ontheffing wordt deze onderworpen aan een zware toets wanneer:

- er geen andere bevredigende oplossing voor de geplande activiteit is;
- de geplande activiteit geen afbreuk doet aan de gunstige staat van instandhouding van de soort;
- er sprake is van een in of bij de wet genoemd belang.

Bij soorten van Bijlage IV van de Habitatrichtlijn moet tevens sprake zijn van een van de volgende door de Habitatrichtlijn erkende belangen:

- dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en voor het milieu wezenlijk gunstige effecten;

- bescherming van flora en fauna;
- openbare veiligheid.

Vogels

Met ingang van 26 augustus 2009 heeft het Ministerie van LNV (nu EZ) een nieuw beleid ten aanzien van broedvogels ingezet. Verblijfplaatsen van broedvogels zijn door de Flora- en faunawet beschermd. De Flora- en faunawet kent hierbij geen standaardperiode voor het broedseizoen. Het gaat bovendien om individuele broedgevallen.

De meeste vogels maken elk broedseizoen een nieuw nest. Deze eenmalig te gebruiken nesten vallen onder de bescherming van artikel 11 van de Flora- en faunawet in de periode dat deze daadwerkelijk gebruikt worden.

Van een beperkt aantal vogels is de nestlocatie het gehele jaar beschermd door de Flora- en faunawet (Bijlage 2). Het betreft dan vogels die:

- het gehele jaar door gebruik maken van hun nestlocatie als vaste rust- en/ of verblijfplaatsen;
- erg honkvast en al dan niet koloniebroeders zijn. Deze soorten keren ieder jaar naar dezelfde locaties terug. De voorwaarden waaraan de nestlocaties moeten voldoen zijn erg specifiek en vaak slechts in beperkte mate in het landschap beschikbaar;
- jaar in jaar uit van hetzelfde nest gebruik maken en zelf niet of nauwelijks in staat zijn om een eigen nest te bouwen.

Indien een jaarrond beschermd nest is aangetroffen moet altijd een omgevingscheck uitgevoerd worden. Een deskundige dient dan te onderzoeken of er voor de soort in de omgeving voldoende plekken en materiaal aanwezig zijn om zelf een vervangende locatie te vinden en een vervangend nest te maken. Indien dit niet mogelijk is, dient een vervangende nestlocatie aangeboden te worden. Wanneer dit ook niet mogelijk blijkt, dient een ontheffing aangevraagd te worden.

Ontheffing kan alleen verkregen worden op grond van een wettelijk belang uit de Vogelrichtlijn.

Wettelijke belangen zijn:

- bescherming van flora en fauna;
- veiligheid van het luchtverkeer;
- volksgezondheid of openbare veiligheid.

C. Gedragscodes

Werken volgens een gedragscode kan (soms) een vrijstelling voor soorten op Tabel 2 en Tabel 3 geven. Hiervoor dient gewerkt te worden volgens een door de minister vastgestelde gedragscode. Een overzicht van goedgekeurde gedragscodes is te vinden op:

<http://www.hetInVloket.nl/onderwerpen/vergunning-en-ontheffing/dossiers/dossier/flora-en-faunawet-ruimtelijke-ingrepen/stap-5-gedragscode-gebruiken/overzicht-van-de-gedragscodes>

Wet natuurbescherming

De Wet Natuurbescherming (WN) vervangt de Flora- en faunawet, naar verwachting per 1-1-2017. Met het ingaan van de wet zal ook de bescherming van een aantal soorten veranderen of zelfs verdwijnen. Globaal komt het erop neer dat alle vogel- en habitatrichtlijn soorten beschermt blijven. Daarnaast is er een bijlage opgenomen met soorten die niet onder eerder genoemde categorieën vallen, maar welke om maatschappelijke of ecologische redenen bescherming verdienen.

Evenals onder de Flora- en faunawet moeten projecten die een negatief effect hebben op beschermde soorten uit de vogel- en habitatrichtlijn voldoen aan goede mitigatie- of compensatiemaatregelen en een in de wet genoemd belang. Ook moet onderzocht worden of er alternatieven zijn die minder of geen schade veroorzaken. Hoe omgegaan zal worden met soorten die wel in de WN zijn opgenomen maar niet in de vogel- en habitatrichtlijn is afhankelijk van de provincies. Per provincie kan een lijst opgesteld worden waarin soorten staan die vrijgesteld zijn van de verbodsbepalingen.

In principe ligt de beoordeling van ontheffingsaanvragen en het afgeven van ontheffingen bij de provincies.